

Павле Јовић
Универзитетска библиотека
Краља Александра 71
Београд

СЛОВЕНАЧКИ ДОБРОВОЉЦИ У СРПСКОЈ ВОЈСЦИ 1912-1918

Сажетак: Нисмо скоро ништа знали о Словенцима, који су учествовали као добровољци у ослободилачким ратовима српског народа 1912 – 1918. Сврха овог рада била је да истражимо шта је до сада остало записано о словеначким добровољцима и о њиховој несебичној помоћи српском народу у ратовима 1912-1918. По завршетку Првог светског рата, Срби су 1926. године објавили прву монографију под насловом *Споменица прве српске добровољачке дивизије 1916-1926.*, у којој ћемо наћи скромне податке о словеначким добровољцима. После Другог светског рата заслуге словеначких добровољаца су заборављене и о њима дуго се није знало. Године 1936. три словеначка добровољца (Ернест Турк, Јосип Јерас и Рајко Паулин) су издала зборник под насловом *Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije*. Тек недавно, у словеначком часопису *Vojaška zgodovina* (2010) изашла је прва темељна студија о словеначким добровољцима. Поред живота које су даровали српској браћи, словеначки добровољци су нам оставили два ретка сведочанства о српској голготи 1915-1916. године. То су *Успомене југословенског добровољца: 1914-1918:* од Феодора Јеленца из 1922. године и *Планина смрти* из 1929. год. аутора Јосипа Јераса, у којој су описани драматични догађаји у току повлачења српске војске преко планина Албаније. Из *Словеначког биографског лексикона* (излазио 1925-1991. год.) је евидентно да велики број словеначких добровољаца, који су се борили на страни Срба уопште није поменут или њихово учешће у тим ратовима најчешће није наведено. Не смемо их заборавити јер су они први похитали да помогну српској војсци и народу у најтежим тренуцима њихове историје.

Кључне речи: добровољци, Словенци, српска војска, ослободилачки ратови Србије 1912 - 1918

Увод

У току Првог светског рата снажно је дошла до изражаја солидарност југословенских народа у борби за ослобођење од туђинске власти и уједињење, кроз добровољачки покрет против аустроугарске и немачке агресије.¹ Словеначки добровољци у српским ослободилачким ратовима 1912–1918 су већ одавно заборављени. О њима се скоро ништа не зна у Србији, а веома мало у Словенији.

О словеначким добровољцима је први пут писано 1936. године, када је штампан зборник под насловом *Dobrovroljci kladivarji Jugoslavije 1912-1918*, који су уредили словеначки добровољци, који су учествовали у српским ослободилачким ратовима 1912 – 1918: Ернест Турк (1895-1979), Јосип Јерас (1891-1967) и Рајко Паулин².

1 Turk Ernest, *Dobrovoljci proti Avstro-Ogrski med prvo svetovno vojno 1914-1918*. Ljubljana, 1978.

2 Turk Ernest, Josip Jeras, Rajko Paulin: *Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije 1912 – 1918*. Zbornik. Ljubljana, 1936.

Слика 1 Словеначки добровољци у српској војсци 1912 –1918.

У Енциклопедији Словеније о добровољцима налазимо само кратак, уопштен текст без иједног имена, а ауторка текста их је означила на следећи начин: Словенци, Хрвати и Срби, који су у току Првог светског рата, као аустро-угарски држављани ратовали у јединицама тадашње српске и савезничке војске за ослобођење и уједињење југословенских народа у заједничку државу³.

Сврха овог рада је била да истражимо шта је остало записано о словеначким добровољцима код Срба и Словенаца после завршетка Великог рата.

После Другог светског рата Словенци и Срби су потпуно заборавили на своје добровољце који су дали животе за велике идеале, а од 1947. године био је забрањен рад Савеза добровољаца ослободилачких ратова 1912 – 1918, који се старао да се обнови сећање на ратне добровољце, који су се борили за слободу Србије и уједињење у заједничку државу

Као извор биографија Словенаца, који су учествовали у српским ослободилачким ратовима 1912-1918 користили *Словенски биографски лексикон* (излазио 1925 - 1991) и портал на интернету: www.slovenska-biografija.si.

Тек недавно у словеначком војном часопису *Vojaška zgodovina (Војна историја)* објављен је студиозан рад на 40 страна под насловом : *Slovenski dobrovoljci v srbskih osvobodilnih vojnah 1912-1918*. Аутор овог рада је српски генерал у пензији Милисав Секулић⁴. Рад је превео на словеначки језик генерал у пензији Маријан Крањц.

Добровољци су долазили из свих слојева тадашњег друштва, од припростих сељака и радника до образованих Словенаца. Млађи словеначки добровољци су већином били чланови идејног покрета *Препород*, а било их је и из редова организације *Сокол*⁵.

Чланови покрета *Препород* или препородовци били су окупљени око листа *Препород*, који је носио југословенско обележје и излазио од од 1. 12. 1912. године, а забрањен 1913. Сачињавали су га напредни словеначки ђаци и студенти пуни националног поноса, који су поставили као циљ своје политичке групе: уништење хабсбуршке монархије револуционарним путем. Сви су били за стварање једне југословенске државе, са културном аутономијом за Словенце. Већ у првом броју тог листа изашао је текст следеће садржине: *Пред нама је нов пут. Хоћемо да кажемо словеначкој омладини да је на југу њене домовине народ који мора да већ познајемо, јер је тај народ наш братски народ, од кога нас је време*

3 Grašič Miroslava, *Dobrovoljci*. U: Enciklopedija Slovenije, knjiga 2, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1988, 279-280;

Павловић Момчило, *Забрана рада Савеза добровољаца ослободилачких ратова (1912-1918) 1947. године*. Зборник радова. Добровољци у ослободилачким ратовима Срба и Црногораца. Научни скуп у Кикинди 11 – 12. IV 1996., 395-405.

4 Sekulić Milisav, *Slovenski dobrovoljci v srbskih osvobodilnih vojnah 1912-1918*. *Vojaška zgodovina* (Ljubljana) 2010; 11(1):7-55.

5 Turk Ernest, *Značilnosti prepородовskega gibanja na Slovenskem v zadnjih dveh letih pred prvo svetovno vojno*. V: Hauptmanov zbornik, SAZU, Razred za zgodovinske in družbene vede, 1966, 391-418.

раздвојило па мора доћи и време када ћемо поново бити једно исто. Наша омладина мора да почне да учи српско-хрватски који се ионако не разликује много од словеначког језика. Сваки наш појединац мора знати да чита и пише ћирилицу. Морамо стићи до народног уједињења свих Југословена. У претпоследњем, петом броју Препорода за 1913. годину, на почетку листа појавила се песма српског књижевника Вељка Петровића (1884 - 1967) под насловом: *Верујмо прво*.

Веома оскудни подаци о учешћу Словенаца на страни Срба у ослободилачким ратовима 1912 – 1918. могу се наћи у *Споменици прве српске добровољачке дивизије 1916-1926.*, чији су аутори Војин Максимовић (1876 – 1942), војни историчар и Анте Ковач (1897-1972), писац и политичар⁶. Године 1928. почео је да излази месечни лист Савеза ратних добровољаца Југославије под насловом *Добровољачки гласник* (излазио од 1928 до 1941. године).

Тек седам деценија од Великог рата (1987) у часопису *Интервју* почео је да излази фељтон о словеначким добровољцима испод пера новинара Драгослава Симића⁷, који је успео да разговара и са неким Словенцима, добровољцима, који су већ били у поодмаклим годинама. Године 2005. у 25. броју Добровољачког гласника изашао је чланак Милисав Секулића и Маријана Крањца под насловом: *Словеначка крв и знање за српску браћу*⁸.

Учешће словеначких добровољаца на почетку рата 1914-1915

Словеначки добровољци из Балканских ратова (који су остали у српској војсци или у Србији) били су и први добровољци, који су по ултимативном нападу Аустро-Угарске на страдалну Србију поново прискочили у помоћ братском народу⁹. Августа 1914 је било у српској војсци 18 словеначких добровољаца, сви су учествовали у Церској бици. Годину дана касније било их је 25. У Колубарској бици су им се придружила још 10 Словенаца. Код повлачења кроз Албанију је било 19 Словенаца, на Крф је пристигло 17 Словенаца, на Солунском фронту се борило 10 Словенаца у добровољачком одреду војводе Вука¹⁰.

На почетку Великог рата, августа 1914. године, у Церској бици погинули су: млади Словенац Август Јенко (1894 - 1914), један од оснивача тајне револуционарне организације препородоваца. На Церу је погинуо и активни официр аустро-угарске војске Мартин Јаворник, који дезертирао и прешао у српску војску. Његов пример је следила његова нећакиња Антонија Јаворник, која је учествовала у оба Балканска рата и у Великом рату. О поменутих првим жртвама Великог рата нема помена у словеначком биографском лексикону, као да нису ни постојали. Међу херојским жртвама Првог светског рата, већ 1914. године, дан за даном, погинула су два брата оснивачи Политике: Владислав и Даворин (Дарко) Рибникар, обојица као официри у чину капетана српске војске и као прекаљени борци из оба Балканска рата¹¹.

6 Максимовић Војин, *Споменица прве српске добровољачке дивизије 1916.-1926.*, Београд, *Просвета*, 1926.

7 Simić Dragoslav, *Slovenački borci iz 1914: Jugoslavija ili smrt*. Intervju 1987, broj 170, 16-18.

8 Секулић Милисав, Маријан Крањц: *Словеначка крв и знање за српску браћу*. Добровољачки гласник 2005; 15(25): 91-97.

9 Плетерски Јанко, Словенци и Србија у првим годинама рата. Научни скуп Србија 1915. године. Зборник радова. Београд, *Привредни преглед*, 1986, 25 – 38.

10 Sekulić Milisav, *Slovenski dobrovoljci v srbskih osvobodilnih vojnah 1912-1918*. Vojaška zgodovina (Ljubljana) 2010; 11(1): 52.

11 Пантић Мирослав, *Владислав Рибникар*. Научни скуп. Деспотовац, 20. август 2004, 117-125.

Слика 2 Август Јенко

Слика 3 Владислав Рибникар

Словеначки лекари међу првим добровољцима у српској војсци

Словеначки лекари су међу првима похитали да помогну српској браћи у најтежим годинама српске историје. Као добровољци на почетку Балканских ратова 1912. године у Србију су се најпре упутили мариборски соколи, а међу њима студент медицине Бруно Вајксл и др медицине Иван Оражен. Ускоро, њима су се придружили др Едо Шлајмер и др Мирко Чернич, који је радио као лекар у Нишу. Члан Соколске организације био је и медицинар Адолф Кристл, који је погинуо као први словеначки добровољац и лекар српске војске.

Слика 4 Словеначки лекари са српским војницима

После завршетка Великог рата неки по поменутих лекара постали су угледни професори на новооснованом медицинском факултету у Љубљани.

Др Оражен је 1913. године објавио књижицу с насловом *Међу рањеном српском браћом*. У ослободилачким ратовима српске војске 1912 – 1918 учествовала су: 42 лекара (12). Међутим, у публикацији од националног значаја за државу Словенију, у Словеначком биографском лексикону могу се наћи подаци само о осморици. То су Јуст Бачар, Мирко Чернич, Јернеј Дамшар, Маврициј Рус, Иван Оражен, Јосип Стојц, Јосип Тичар и Едо Шлајмер.

У ослободилачким ратовима на страни Срба поред словеначких лекара учествовало је 9 правника, 2 књижевника, 2 инжењера, 5 професора. Међу њима било је 25 препородоваца и 11 сокола¹².

Словеначки добровољци у српском добровољачком корпусу у Русији

Српски добровољачки корпус у Русији је био састављен из прве и друге српске добровољачке дивизије. У тим јединицама идентификовано је 249 словеначких добровољаца. Од 210 словеначких добровољаца у саставу добровољачког корпуса у Русији на солунски фронт је приспело само 50 словеначких добровољаца.

Када је пред јавност ступио Југословенски одбор, основан 30. априла 1915. године у Лондону, српска влада је као циљ на прво место ставила идеју југословенског уједињења, а тек на друго место српски ослободилачки рат. Предвиђање српске владе и Југословенског одбора да ће идеја о југословенском уједињењу довести до масовног прелаза аустро-угарских

војника на руску и српску страну није се потпуно остварила. Следио је масовни прелаз на руску, а не на српску страну. У прилог томе говори следећи пример: после српске победе у Церској и Колубарској бици, када је било заробљено 566 официра и 56. 000 војника аустро-угарске војске, међу њима је било такође приближно 10. 000 Хрвата, од којих су се само 22 добровољно пријавила у српску војску.

Као светле примере оданости српској војсци за време ослободилачких ратова 1912 - 1918 можемо да наведемо бројне Словенце, али овде износимо два: Јанко Стибиљ Вукасовић (1851-1923), је био пуковник српске војске и Антонија Јаворник гимназијалка из Марибора. Јанко Стибиљ се родио 1851. године у Вртовини код Ајдовшчине. Завршио је гимназију поморску школу и једно време служио у аустро-угарској морнарици. Најпре је учествовао у Српско-турском рату, па је због храбрости и војног талента убрзо ступио у регуларну српску војску, где је брзо напредовао до чина попоручника и добио више одликовања, између осталих и Таковски крст. Учествовао је и у Балканским ратовима и у Првом светском рату. Умро је 1923. године. О Јанку Стибиљу и храброј и неustraшивој девојци Антонији Јаворник (1893 - 1974) и њеном стрицу Мартину Јаворнику, који је погинуо на почетку Великог рата уопште нема података у *Slovenskom biografskom leksikonu*, али ни у *Српском биографском речнику*, као да никад нису ни постојали. Антонија Јаворник је била борац и болничарка и у трагичном повлачењу српске војске кроз Албанију, као и у победоносном пробоју солунског фронта. Учествовала у оба Балканска рата и у Великом рату, дванаест пута је била рањена и носилац је многих одликовања: Карађорђевог звезда, Албанске споменице, француског ордена Легије части и других.

Слика 5 Јанко Стибиљ

Слика 6 Антонија Јаворник

У *Словеначком биографском лексикону* је евидентно да велики број словеначких добровољаца, који су се борили на страни Срба у ослободилачким ратовима 1912 – 1918 уопште није поменут или њихово учешће у тим ратовима најчешће није наведено.

Поред својих живота, које су нам даровали, Словенци су нам дали и веродостојно сведочанство о трагичним данима српске војске приликом повлачења кроз Албанију, међу првима су објавили књиге о страдању српског народа: Витомир Феодор Јеленц објавио је књигу *Spomini jugoslovanskega dobrovoljca*¹³, а Јосип Јерас (1895-1979) је аутор дела *Планина смрти* (1929.)¹⁴. Сведочанства српских аутора о српској голготи 1915 – 1916 су доста скромна.

Слика 7 Словеначки добровољци на Солунском фронту

Овај рад о словеначким добровољцима у ослободилачким ратовима 1912- 1918 могли би да завршимо са мислима словеначког добровољца и касније историчара, др Ернеста Турка

13 Jelenc V. Feodor, *Spomini jugoslovanskega dobrovoljca: 1914 – 1918*. Ljubljana, Učiteljska tiskarna, 1922.

14 Jeras Josip, *Planina smrti: dobrovoljčevi spomini na srbski umik čez Albanijo leta 1915*. Ljubljana, Učiteljska tiskarna, 1929.

(1895-1979), аутора прве монографије о словеначким добровољцима, који је написао следеће: *Ако су све наше борбе биле само борбе речи и пера, акција добровољаца је кулминација свести о борби у којој се не жали сопствена крв. То је управо онај највиши идеал који човек има за тако узвишену ствар.*

Одужили смо се Словенцима бар демично с великодушним пријемом словеначких избеглица 1941. године, као и жртвама српских партизана у задњим ратовима за слободу Југославије. Словеначке добровољце смо дужни да сачувамо у трајном сећању, јер су управо они први похитали да помогну српској војсци и народу у најтежим тренуцима њихове историје.

Закључак

Сврха овог рада је била да утврдимо колико је после једног века од Великог рата, остало сачувано записа о словеначким добровољцима, који су се борили за слободу Србије и уједињење у заједничку државу. У публикацији од националног значаја за државу Словенију, у *Словеначком биографском лексикону*, велики број словеначких добровољаца уопште није поменут, а у биографијама многих значајних Словенаца учествовање у ослободилачким ратовима Србије није наведено. Од 42 лекара, колико их је учествовало у ослободилачким ратовима Србије 1912 – 1918. у поменутом лексикону можемо наћи податке само о осморици.

SLOVENIAN VOLUNTEERS IN THE SERBIAN ARMY 1912 - 1918

We knew practically nothing about Slovenians that participated as a volunteers in the Serbian liberation wars 1912 - 1918. The purpose of this paper was to study what has written about Slovenian volunteers serving in the Serbian army in 1912 – 1918. After the World War I, the first monograph was published by Serbs in 1926 titled *Memorials on 1st Serbian Volunteer Division 1916*, and there we found a modest data about Slovenian volunteers. After the World War II, the contribution of Slovenian volunteers to Serbian army during World War I have forgotten for a long time. In 1936, an extensive publication was edited by Slovenian volunteers with title *Yugoslav volunteers 1912 -1918*. Only recently (2010), the first serious study about Slovenian volunteers was written in the Slovenian journal under the title *Vojaška zgodovina* (Military history). In addition to his life Slovenian volunteers, donated two books that bear witness to the tragic suffering of the Serbian people 1915 - 1916. There are: *Memories of a volunteer* by Feodor Jelenc od Ernesta Turka (1922) and *Mountain death* by Josip Jeras (1929). From *Slovenian Biographical lexicon* (edited since 1925 to 1991) is evident that a large number of Slovenian volunteers, who fought on the side of the Serbs is not mentioned or their participation during Serbian Liberation Wars 1912 – 1918 is usually not indicated. We must preserve a lasting memory of Slovenian volunteers, for it was them who were the first to help the Serbian Army and the Serbian nation in the most difficult times in their history.